

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТНОСТІ У ПЕРІОД СТАРІННЯ ТА СТАРОСТІ

Коваленко-Кобилянська Ірина Генріхівна
кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

У сучасному суспільстві запит на соціальну активність людей старшого віку має декларативний характер, саме тому вибір патерну старіння є результатом специфіка суб'єктності людини.

Суб'єктність обумовлена низкою психічних і психологічних механізмів, діапазон яких доволі широкий. Ми акцентуємо увагу на тих, які можуть бути схарактеризовані, з нашої точки зору, як провідні для активізації суб'єктності. Важливо зазначити, що кожен з психічних та психологічних механізмів який здійснює вплив на специфіку суб'єктності, сам зазнає трансформацію під впливом інших психологічних механізмів.

Ідентифікація. У період геронтогенезу (особливо середнього і пізнього його періодів) можлива відмова від активної діяльності (як інтелектуальної, так і фізичної). Це результат безумовного прийняття соціальних установок і стереотипів по відношенню до людей пізнього віку. Можливо так зване відчуження сутності людини в соціокультурному оточенні. Самоідентифікація має важливий вплив на активізацію суб'єктності, яка, в свою чергу, може мати наслідки як соціально позитивні, так і соціально негативні.

Ступень соціальної користі від різного роду активності людини або його деструктивного впливу на представників соціокультурного оточення визначається роботою психологічного механізму «моральна самосвідомість». Зазначений механізм характеризується діалогічністю і є одним з найважливіших психологічних механізмів саме тому, що людина – соціальна істота. До складу психологічного механізму «моральна самосвідомість» входять когнітивний, емоційний, поведінковий елементи, які регулюють як власні вчинки людини, так і оцінку сприйняття вчинків членів соціокультурного оточення, розширюючи межі внутрішнього світу людини. Суб'єктність дозволяє регулювати зазначені процеси, сприяють зниженню або підвищенню відповідальності за власну поведінку.

Результати нашого дослідження дозволяють констатувати, що часто зустрічається ситуація, коли головною метою людини в період пізнього віку є не завжди адекватне відстоювання сформованого суб'єктивно позитивного Я-образу для оптимального самосприйняття і самопрезентації, що може служити негативним фактором в міжособистісному спілкуванні з родичами та іншими близькими людьми.

Вольова регуляція. У період геронтогенезу в сфері вольової регуляції, може відбуватися домінування її різних функцій – спонукальній або гальмівній. Активність може бути спрямована, наприклад, на знецінення власних бажань. Експериментально доведено, що формування активізації суб'єктності спрямованої на актуалізацію спонукальної функції вольової

регуляції надає можливість людині в період старіння і старості в значній мірі реалізувати власні задатки і потенційні можливості за умови відповідного рівня розвитку психологічного механізму морального самосвідомості. Специфіка суб'єктності людини може сприяти оцінюванню її досягнень за допомогою безумовного прийняття власних досягнень або гіпертрофованої самокритики.

Самоконтроль. З огляду на психофізіологічні зміни організму людини в період старіння і старості, а також амбівалентне ставлення членів соціокультурного оточення до представників зазначеної вікової групи, самоконтроль є важливим регулятивним психологічним механізмом в період геронтогенеза. До його складу входять самооцінка, звичка, переконання тощо.

Мотивація. Мінімальний соціальний запит до людей старшого віку може сприяти розвитку у них переважно вітальної мотивації. Специфіка суб'єктності людини здатна активізувати соціальну і ідеальну мотивації, інтенція яких, в свою чергу, може сприяти розвитку суб'єктності.

Почуття гумору, як психологічний механізм складається із сукупності різних компонентів: інтелектуальний, емоційний, естетичний, моральний та ін. Даний психологічний механізм дозволяє оптимізувати всі процеси життєдіяльності людини і сприяти фактичній нормалізації міжособистісних взаємин за умови тотожності компонентів зазначеного психологічного механізму.

Зазначені психічні та психологічні механізми сприяють активізації суб'єктності і в значній мірі визначають специфіку формування системи регулювання соціально-психологічної життя людини. Вони формують онтологічні закони, дія яких поширюється на всі періоди онтогенезу, але психофізіологічні і психологічні особливості кожного періоду вносять специфічні зміни. Розглядаючи проблему активізації суб'єктної активності, ми умовно виділяємо вищезазначені механізми, враховуючи те що людина є цілісною системою.

Важливо щоб кожен член суспільства мав змогу максимально повно реалізувати власні задатки та здібності протягом усього життя, включаючи період геронтогенезу. Наповнюючи власне життя сенсом людина в період старіння і старості опосередковано демонструє представникам інших періодів онтогенезу патерн соціально значущої життя в заключному етапі онтогенезу.